

DELFINUL: SIMBOL MARIN PEREN ÎN DOBROGEA, DIN ANTICHITATE ȘI PÂNĂ ÎN SECOLUL XXI (I)

*Drd. Oana GRIGORUȚĂ**

Dintotdeauna, relația dintre om și celelalte viețuitoare a trecut dincolo de cadrul fizic, în cel al imaginarului. Cu cât se cunoștea mai puțin despre ele, cu atât percepția omului completa lipsurile, intensificând caracterul fantastic al acestor ființe.

Printre animalele care au populat mările, dar și credințele anticilor, se numără delfinul. Acesta este un mamifer care face parte din ordinul Cetacea, alături de balene și marsuini. Denumirea sa are originea în cuvântul grecesc *δελφίς*, romanii utilizându-l pe cel de *delphinus*, -ni¹. Având originea în Eocen, cetaceele puteau trăi inițial doar în mediul terestru, făcând, cu timpul, trecerea la mediul acvatic, după cum o demonstrează o serie de fosile ce surprind acest stadiu intermediar². Cea mai apropiată rudă terestră a cetaceelor este hipopotamul³. Astăzi, cetaceele nu pot supraviețui în afara mediului marin, dar păstrează caracteristici specifice mamiferelor.

Încadrarea delfinului în ordinul *Cetacea* s-a realizat încă din antichitate. Astfel, la o enumerare a animalelor vivipare, Aristotel considera delfinul ca fiind parte din categoria cetaceelor⁴. Termenul folosit era de *κητώς* (ketos), care însemna creatură marină uriașă sau pește uriaș⁵. Deși aveau cunoștințe elementare cu privire la particularitățile delfinilor, autorii antici, greci și latini, utilizau adesea pentru ei și termenul general de „pești” (*ἰχθῦς*)⁶.

În Marea Neagră se găsesc astăzi doar două specii de delfini: delfinul comun (*Delphinus delphis ponticus*) și delfinul mare (*Tursiops truncatus*

* Muzeograf IA, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

¹ ***, „Oxford Latin Dictionary”, Ed. Oxford at the Clarendon Press, Oxford, 1968, p. 510.

² R. Ewan Fordyce *et al.*, „General aspects of the evolutionary history of whales and dolphins”, în *The Island Arc*, vol. 3, 1994, *passim*; J. G. M. Thewissen *et al.*, „Land to Water: The Origin of Whales, Dolphins, and Porpoises”, în *Evolution: Education and Outreach*, vol. 2, 2009, *passim*.

³ *Ibidem*, p. 273.

⁴ ...τὰ κητώδη, οἷον δελφίς..., Aristotel, *Historia Animalium*, I, 5, 489b, 2.

⁵ ***, „Oxford Latin Dictionary”, Ed. Oxford at the Clarendon Press, Oxford, 1968, p. 307; D. M. Ranneft *et al.*, „A guide to the pronunciation and meaning of cetacean taxonomic names”, în *Aquatic Mammals*, vol. 27, nr. 2, 2001, p. 185.

⁶ De exemplu, Aristotel, *op. cit.*, VI, 12, 566b, 1-15 și VIII, 2, 591b, 9.

ponticus)⁷. Descoperirile arheologice dovedesc că și acum 2500 de ani, aceste două specii existau aici, alături de alte cetacee⁸.

Aristotel⁹, Plinius¹⁰ și Aelianus¹¹ au descris delfinul din punct de vedere biologic și comportamental, împletind informațiile reale cu cele izvorâte din diverse credințe, cel mai adesea rezultatul inexistenței datelor concrete.

Povestind despre fuga troienilor, Homer menționează că, pentru a se hrăni, delfinul vânează pești mai mici¹². Această incapacitate a delfinului de a vâna în cantități mari explica, conform autorilor antici, abundența de pește din Marea Neagră. De asemenea, primăvara, majoritatea peștilor migrau în Pont pentru împerechere, deoarece aici se găseau locuri de odihnă și peșteri subacvatice. Numărul mare de pești mici din aceste ape se datora inexistenței unor specii răpitoare bine reprezentate, singurele care existau fiind marsuinii și delfinii, cei din urmă având dimensiuni reduse¹³.

Cel mai probabil, primul aspect cu care delfinul a impresionat omul, a fost comportamentul său față de ființa umană. De aceea, Plinius îi atribuie un caracter de mijloc, între sălbatic și domestic¹⁴. Același autor descrie mamiferul ca iubitor de muzică și prietenos cu oamenii. Nefiindu-i frică de aceștia, el petrecea timpul înotând pe lângă ambarcațiunile lor, jucându-se și întrecându-se cu ele, reușind să le depășească chiar când aveau viteza maximă¹⁵.

Conform lui Aelianus, pescarii nu erau deloc fericiți atunci când prindeau un delfin în plase. Mamiferul nu se grăbea să scape, ci agita peștii mâncând din ei pe sature, apoi, când își dădea seama că se îndrepta spre țărnam, mușca plasa și scăpa. După eliberare, evita să se mai apropie de plase

⁷ Până recent, specialiștii încadrau marsuinul ca fiind a treia specie de delfin existent în Marea Neagră (Ionel Pop, Vasile Homei, „Mamifere din România”, vol. II, Ed. Științifică, București, 1973, p. 183).

⁸ Magie Aiken et al. „Prehistoric and historic exploitation of marine mammals in the Black Sea”, în *Quaternary Science Reviews*, 2023, p. 10, fig. 4.

⁹ Aristotel, *op. cit.*, I, 5, 11; II, 1, 15; III, 1, 7; IV, 8-10; V, 5; VI, 12; VIII, 2; IX, 48.

¹⁰ Plinius, „*Naturalis Historia*”, IX, VI-VII, X, XIV-XV, LXXIV; X, XCVII; XI, L, LXXIV, LXXXVII, XCV, CX.

¹¹ Aelianus, „*De Natura Animalium*”, I, 18; V, 6; X, 8; XI, 37; XII, 12; XIV, 23.

¹² Homer, *Iliada*, XXI, 20-25.

¹³ Aristotel, *op. cit.*, VIII, 13, 598b, 1-2; Plinius, *op. cit.*, IX, XX, 50; Aelianus, *op. cit.*, IV, 9 și IX, 59.

¹⁴ Plinius, *op. cit.*, VIII, LXXXII, 216-220.

¹⁵ Ibidem, IX, VIII, 24.

din rușine¹⁶. Dacă pescarii întârziu să îi dea drumul, alți delfini îi veneau în ajutor, înotând pe lângă vas, până li se făcea milă oamenilor și îl redau mării. Aceeași nemulțumire o manifestau și pescarii de ton din Marea Neagră, care se rugau la Poseidon pentru a-i feri de prinderea delfinului în plase, deoarece acesta putea găsi o cale de scăpare, eliberând totodată întreaga captură¹⁷.

În antichitatea greco-romană, delfinul, după sacrificare, era folosit și la vindecarea unor boli, în ameliorarea anumitor simptome sau, pur și simplu, pentru protecție, după cum reiese, de exemplu, din lista de remedii alcătuită de Plinius.¹⁸

Este foarte probabil ca, pentru comunitățile care trăiau în apropierea apelor locuite de delfini, lista remediilor obținute din prelucrarea corpului acestui mamifer să fi fost una foarte scurtă. Totuși, ne putem imagina că, indiferent de atributele divine ale delfinilor în credințele grecilor și romanilor, utilizarea lor în scopuri terapeutice conferea procedurilor un caracter magic și sporea șansele obținerii efectului dorit. Această ipoteză nu poate fi însă confirmată pentru comunitățile de pe malul dobrogean al Mării Negre, din lipsa descoperirilor arheologice relevante sau a mențiunilor referitoare la această regiune în scrierile autorilor antici.

De-a lungul istoriei, omul a manifestat o afinitate deosebită față de delfin, percependu-l ca pe o ființă apropiată propriei sale naturi. Comportamentul său ludic, tendința de a interacționa cu oamenii atât în scop recreativ, cât și în situații de salvare, au întărit această percepție de proximitate. La acestea se adaugă modul atent de îngrijire a puilor, solidaritatea demonstrată în protejarea membrilor grupului și capacitatea cognitivă remarcabilă, trăsături care au facilitat asocierea simbolică dintre delfin și ființa umană. În imaginarul colectiv, aceste caracteristici au contribuit la elaborarea unor mituri și reprezentări culturale, în care apariția delfinului este strâns legată de figura omului. Astfel, delfinul nu mai este perceput doar ca un simplu mamifer marin, ci ca o entitate încărcată de semnificații antropomorfe și de valori simbolice.

În comunitățile de pe malurile mărilor unde se găseau delfini, pescarii preziceau cum anume avea să fie vremea pe mare în funcție de comportamentul delfinilor. Astfel, dacă aceștia deveneau agitați în apa calmă,

¹⁶ Afirmția reflectă tendința de antropomorfizare a delfinului, care manifestă sentimentul rușinii conform autorului antic și nu pe cel al fricii, mai firesc după ce a suferit trauma capturării.

¹⁷ Aelianus, *op. cit.*, XI, 12 și XV, 6.

¹⁸ Plinius, *op. cit.*, XXXII, XXVII-XXVIII, XXXIX, XLVI, XLVIII.

însemna că urma o perioadă cu vânt, iar când loveau apa învolburată, atunci marea se liniștea¹⁹.

Deși prezent în Marea Neagră și în credințele locuitorilor din Dobrogea, delfinul este aproape absent din lista resturilor osteologice descoperite în așezări sau pe lângă acestea.

Primele oase de delfini identificate de cercetători pe teritoriul României, datează din preistorie, din perioada culturii Hamangia²⁰. Pentru perioada antică nu a fost descoperit și cercetat, nici un os aparținând mamiferului. Abia în anul 2007 a fost publicat un studiu arheozoologic în cadrul căruia a fost analizat un lot de resturi faunistice aparținând nivelului de secol VI de la Histria și în care a fost identificată prezența unui exemplar de *Phocaena*²¹. Constatăm, așadar, că nu este vorba despre un membru al familiei Delphinidelor, ci despre un marsuin.

La Slava Rusă a fost identificat un singur os de delfin, respectiv o mandibulă. Prezența acestuia reprezintă o curiozitate, deoarece analiza celorlalte resturi osteologice studiate a arătat că acestea aparțin exclusiv speciilor locale, nefiind descoperită nicio altă specie originară din Marea Neagră.²²

Această situație poate fi interpretată atât ca o carență în cercetare, cât și ca un rezultat al manifestărilor culturale și religioase ale populațiilor greco-romane care au locuit în teritoriul dobrogean. Atributele divine ale delfinului, au făcut probabil ca acesta să fie poate chiar protejat, după cum ar reieși din spusele lui Aelianus²³. Așadar, omorârea unui delfin ar fi supărat zeii, fapt evitat de orice credincios²⁴.

În contextul imaginarului antic, una dintre cele mai răspândite narațiuni mitice în care delfinul ocupă un loc central este legenda lui Arion. Această

¹⁹ *Ibidem*, XVIII, LXXXVII, 361.

²⁰ Eugen Comșa, „Pescuitul în epoca neolitică din sudul României”, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, vol. I, 1985, pp. 18, 22; Serge Haimovici, „L'importance de l'étude du matériel archéozoologique provenant de Dobroudja pour la reconstitution des caractéristiques socioéconomiques de la civilisation de Hamangia”, în *Cercetări Arheologice*, vol. XI, nr. 2, 2000, p. 586.

²¹ Sergiu. Haimovici, „Studiul arheozoologic al unor resturi faunistice descoperite în nivelul aparținând sec. al VI-lea p. Chr. al cetății Histria”, în *Pontica*, vol. XL, 2007, p. 542.

²² Simina Stanc, Luminița Bejenaru, „Fishing in the Territory between the Danube and the Black Sea, in the IV-XVIIth Centuries: Archaeozoological Data”, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” Iași, s. Biologie animală*, vol. LIV, 2008, p. 275.

²³ Aelianus, *op. cit.*, XII, 6.

²⁴ Tønnes Bekker-Nielsen (ed.), „Ancient Fishing and Fish Processing in the Black Sea Region”, Ed. Aarhus University Press, 2005, p. 89.

legendă ilustrează în mod elocvent fascinația atribuită delfinilor față de muzică și relația lor privilegiată cu omul, reliefând percepția colectivă asupra apropierii dintre specia umană și acest mamifer marin.

În *Istorie*, I, 23-24, Herodot povestește despre Arion, un artist cunoscut pentru talentul său de a cânta la liră. Faima lui s-a extins, fiind bine primit în Italia și Sicilia, unde a câștigat mari averi. Dorind să se întoarcă acasă, a plecat din Tarent²⁵ angajând pentru transportul său și al averii sale o corabie cu echipaj corintian. Ajunși în largul mării, marinarii au hotărât să îl ucidă pentru a-i fura câștigurile. Arion i-a rugat să îl lase să cânte pentru ultima oară la liră. Farmecul cântecului i-a distras pe marinari, permițându-i artistului să sară în apă. Corintienii și-au văzut de drum, crezând probabil că acesta a murit înecat, iar ei au rămas cu toată averea sa. Arion a fost salvat însă de un delfin, care l-a cărat pe spate până la țărmul capului Tainaron. Ajuns înaintea marinarilor, Arion a povestit întâmplarea lui Periandros²⁶, care, dorind să afle adevărul, l-a ascuns pe cântăreț și a așteptat întoarcerea acuzaților. Întrebați de soarta cântărețului, aceștia au răspuns că l-au lăsat la Tarent, unde a rămas sănătos și mulțumit de situația sa. Minciuna a fost scoasă la iveală în momentul în care Arion a ieșit din ascunzătoare.

Legenda lui Arion este preluată pe scurt și de Ovidius, în *Fastele* II, 79-118. El descrie în versuri, într-un mod exacerbat, efectele melodiilor lui Arion asupra naturii și zeităților. Astfel, talentul cântărețului oprea freamătul naturii, vânatoarea animalelor de pradă și pe zeița Cynthia²⁷, care stătea deseori în picioare ascultându-l fermecată și gândindu-se la fratele ei, Apollo. Conform lui Ovidius, după ce delfinul l-a salvat pe Arion, Jupiter i-a răsplătit fapta, transformându-l într-o constelație de nouă stele.

Legătura profundă dintre om și delfin a fost adesea evidențiată de autorii antici, depășind gestul ajutorului acordat în situații de pericol. Aelianus relatează, de pildă, despre un cuplu vârstnic din Poroselene care îngrijea un delfin asemenea unui copil adoptiv. Ulterior, aceștia au crescut un băiat alături de animal, între cei doi dezvoltându-se o relație afectivă deosebită. Odată ajuns la maturitate, delfinul a început să aducă hrană din larg, într-un gest interpretat ca recunoștință față de binefăcătorii săi. În plus, familia obținea resurse suplimentare prin spectacole publice, în cadrul cărora

²⁵ Tápāc/Tarentum era un oraș de coastă din sudul Italiei, a cărui înființare a fost pusă pe seama lui Taras, erou mitologic, unul dintre fii lui Poseidon.

²⁶ Al doilea tiran al Corintului, care a trăit între cca 667 și 587 a.Chr.

²⁷ Cynthia este o altă denumire a zeiței Artemis. Conform legendei, Artemis, împreună cu fratele său, Apollo, s-a născut pe muntele Cynthus de pe insula Delos (Anca Balaci, „Mic dicționar mitologic greco-roman”, Ed. Științifică, 1966, p. 112).

delfinul participa la întreceri cu băiatul, acceptând să fie învins²⁸. Această relatare confirmă percepția antică asupra delfinului ca ființă inteligentă, capabilă de atașament și comportamente cu valoare simbolică pentru comunitate.

În multe dintre poveștile despre apropierea dintre oameni și delfini este surprinsă clasică relație erotic-thanatică, în care, de obicei, un tânăr moare, iar delfinul cu care își petrecea timpul se sacrifică, copleșit de dor. Este cazul poveștilor despre Hermias²⁹, despre tinerii din Naupactus, Amphilocheus și Tarent³⁰, din Iassus și Puteoli³¹.

În general, delfinul apare reprezentat în descoperirile arheologice datate în perioada antică în relație cu personaje mitologice.

Trăind în mediul acvatic, delfinul a fost asociat, în mod firesc, cu zeul mărilor, Poseidon/Neptun. Referindu-se la legendele lui Nerites, nume purtat de un crustaceu cu cochilia în spirală, Aelianus specifică faptul că delfinii, alături de tritoni și pești, însoțeau, prin dans, carul lui Poseidon tras de cai foarte rapizi, cu care nu puteau ține pasul³². În *Metamorfozele* lui Ovidius, zeul, îndrăgostit de Melanthe, o prințesă din Focida, s-a transformat în delfin pentru a o seduce³³.

Pare destul de probabil ca prezența ridicată a delfinilor în mările și oceanele cunoscute de greci și romani, alături de rapiditatea lor remarcabilă, să fi contribuit la nașterea ideii că aceștia reprezentau singurele viețuitoare marine de încredere pentru Poseidon/Neptun în situații deosebite. Un exemplu relevant este legenda lui Amphitrite, fiica cu ochii negri a lui Nereus, care, încercând să se ascundă de zeul mărilor, a fost descoperită de un grup de delfini, fapt ce i-a permis lui Poseidon să o ia de soție. Ca răsplată, Poseidon a creat o constelație sub forma delfinului. Totodată, se considera că reprezentarea iconografică a zeului împreună cu un delfin, fie ținut în mână, fie plasat sub picior, garanta bunăvoința divinității³⁴. Se pare că tot pe delfini s-a bazat Poseidon și atunci când fiul său, Taras, s-a aflat în pericol de a se îneca în urma unui naufragiu³⁵.

²⁸ Aelianus, *op. cit.*, II, 6.

²⁹ Plinius, *op. cit.*, IX, VIII, 27.

³⁰ *Ibidem*, IX, VIII, 28.

³¹ Aelianus, *op. cit.*, VI, 15.

³² *Ibidem*, XIV, 28.

³³ Ovidius, *Metamorphoses*, VI, 120.

³⁴ Hyginus, *Astronomica*, II, XVII, 1; Oppian, *Halieutica*, I, 376-383.

³⁵ În *Hellados Periegesis*, X, X, 8, Pausanias menționează doar originea lui Taras, precum și faptul că numele său este purtat de un râu și de un oraș (Tarentum). Se pare că legenda conform căreia Poseidon a trimis delfinii pentru a salva viața fiului său apare doar într-un

Dionysos apare în mitologia greacă cu titlul de *Delphinios*. Denumirea își are originea într-un eveniment redat în imnul homeric dedicat acestei zeiță³⁶. Sub forma unui tânăr cu părul negru, lung, având umerii puternici înfășurați cu o mantie purpurie, Dionysos este răpit de pe țărm și dus pe un vas. Gândindu-se că se află în prezența fiului unui rege, pirații tirenieni au încercat să îl lege cu sfori, care însă nu rămâneau înnodate și cădeau. La scurt timp, vinul aflat pe vas s-a răsturnat și ambarcațiunea a fost acoperită de viță de vie cu struguri, iederă înflorită și fructe, iar vâslele de ghirlande. Speriați, pirații au spus cârmaciului să se îndrepte urgent spre țărm. Uitându-se spre provă, aceștia l-au văzut pe Dionysos metamorfozat într-un leu ce răgea cu putere. Pentru a scăpa furiei zeului, echipajul a sărit în apă, acesta transformându-i în delfini³⁷.

În conexiune cu zeul Dionysos se află legenda lui Melikertes³⁸. Pentru a-l proteja de furia Herei, Hermes i-a rugat pe Ino și pe Athamas să îl crească pe tânărul Dionysos ca pe o fată, pentru a fi greu de găsit. Zeița însă nu a putut fi păcălită pentru mult timp și s-a răzbunat înnebunindu-i pe cei doi soți. Astfel, Athamas și-a ucis fiul cel mare, Learchos, iar Ino l-a aruncat pe cel mic, Melikertes, într-un vas cu apă clocotită, omorându-l. Apoi, a luat cu ea vasul și corpul neînsuflețit al băiatului și s-a aruncat în mare. Copilul a fost preluat de un delfin și dus în Istmul Corint. Mama și fiul au devenit zei marini primind de la pescari numele de Leukothea și Palaemon (Palaemon), deoarece îi fereau de furtuni.

Tot dintr-un imn homeric reiese și titlul de *Delphinios* purtat de Apollo³⁹. Zeul se afla în căutarea unor preoți pentru oracolul pe care dorea să îl întemeieze în Pytho⁴⁰. Observând că pe o navă se aflau oameni vrednici de o asemenea onoare, Apollo a luat forma unui delfin uriaș și s-a suit la bord. În acest fel a controlat direcția vasului spre Crisa. Aici, după ce i-a pregătit pe locuitori pentru venirea sa, s-a întors pe navă sub formă umană. Anunțându-i pe cretani că nu se vor mai întoarce acasă, Apollo și-a dezvăluit

comentariu al textului *Georgice* al lui Vergilius, II, 197, vezi Bonnie M. Kingsley, „The Reclining Heroes of Taras and Their Cult”, în *California Studies in Classical Antiquity*, vol. 12, 1979, p. 206 și p. 217, nota 83.

³⁶ *Hymnus Homericus ad Bacchum*, VII.

³⁷ Miguel Herrero de Jáuregui, „Dionysos in the Homeric Hymns: the Olympian Portrait of the God”, în Alberto Bernabé *et al.* (eds), *Redefining Dionysos*, Ed. De Gruyter, Berlin-Boston, 2013, p. 241.

³⁸ Apollodorus, *Bibliotheca*, III, IV, 3; Pausanias, *op. cit.*, I, XLIV, 7.

³⁹ *Hymnus Homericus ad Apollinem*, III, 388-543.

⁴⁰ Locul păzit de șarpele mitologic Python, pe care Apollo l-a omorât pentru a revendica spațiul în vederea construirii templului Delphi.

numele și i-a invitat să coboare la mal, cu scopul de a-i construi un altar, ceea ce au și realizat. Aici, se puteau închina la el, atribuindu-i titlul de *Delphinios*. Apoi, zeul i-a condus către Pytho, loc în care aceștia urmau să devină preoți în celebrul său oracol Delphi. Prin urmare, nu mai pare surprinzător faptul că forma de zeu-delfin a lui Apollo era cea preferată de ionieni și de marinari în general⁴¹.

O altă divinitate cu care delfinii apar în asociere este Thetis⁴². Statius descrie momentul în care nereida, cărând în brațe pe Achile copil și dorind să ajungă pe țărm, și-a chemat delfinii pe care i-a crescut într-o vale a mării. Aceștia deveniseră renumiți în ținutul lui Neptun pentru frumusețea și culoarea lor verde-marin, precum și pentru viteza de înot și simțurile asemănătoare ființelor umane. Sentimentul protector al nereidei era îndreptat nu numai spre copilul din brațele ei, ci și către delfini, căci i-a lăsat în apele mai adânci, astfel încât să nu se rănească la atingerea nisipului din apropierea malului⁴³. Astfel, prin mama sa, Achile devine el însuși asociat delfinilor. Celebrul său scut avea reprezentată o scenă cu mulți delfini înotând, doi dintre ei, realizați din argint, fiind înfățișați mâncând pești⁴⁴. De asemenea, în tragedia *Electra*, Euripide descrie drumul eroului către Troia alături de Agamemnon. În fața provei vasului care îi transporta pe cei doi sărea un delfin⁴⁵. Unele personaje divine sunt reprezentate în descoperirile arheologice alături de delfini, fără ca această apropiere să aibă la origine o legendă anume, ci doar pentru că, în opinia noastră, personajul este asociat cu marea sau apa. Așa se pot explica cazurile Afroditei născută din spuma mării și a fiului ei Eros, a nereidelor sau a nimfei Arethousa, transformată în izvor.

După cum este bine cunoscut, Dobrogea reprezintă cea mai bogată regiune a României în ceea ce privește descoperirile arheologice din perioada antică, greco-romană. În acest context, nu este surprinzător că reprezentările delfinului, un simbol frecvent în arta și mitologia antică, sunt mai numeroase aici decât în alte regiuni ale României.

Pentru epoca greacă, imaginea delfinului se întâlnește pe vase de bună calitate, în special pe bolurile megariene. Descoperirile făcute la Manglia⁴⁶,

⁴¹ Arthur W. Verrall, „The Hymn to Apollo: An Essay in the Homeric Question”, în *The Journal of Hellenic Studies*, vol. 14, 1894, p. 22.

⁴² Divinitate marină, una dintre nereide, soție a lui Peleus și mama lui Achile.

⁴³ Statius, *Achilleid*, I, 220-227.

⁴⁴ Hesiod, *Aspis Herakleous*, 209-212.

⁴⁵ Euripide, *Electra*, 435-440.

⁴⁶ Théophile Sauciuc-Săveanu, „Callatis. IV-e rapport préliminaire. Fouilles et recherches de l'année 1927”, în *Dacia*, vol. III-IV, 1927-1932 (1933), pp. 475, 477-478; Idem, „Callatis.

Constanța⁴⁷ și mai ales la Histria⁴⁸ ilustrează imaginea delfinului asociată cu diverse simboluri vegetale (rozete - **Pl. I/1**⁴⁹, palmete, flori de crin, plante cu frunze sub formă de lance și vrejuri), zoomorfe (grifoni) și antropomorfe (zeița Tyche - **Pl. I/2**⁵⁰, Eros), ove, caneluri, pupele și provele a două nave.

Tot la Histria a fost descoperit un fragment ceramic ce nu aparține categoriei de boluri megariene, ci vaselor pictate. Piesa ilustrează șase delfini negri pe fond alb, ce par a fi redați cu capul în jos. Petre Alexandrescu considera că ar fi vorba de reprezentări de pești (**Pl. I/3**)⁵¹. Suntem însă de părere că imaginea indică săritura delfinilor în mare, putând chiar sugera scena transformării piraților în delfini de către Dionysos. Ceramica romană târzie cu decor șampilat de la Tomis, mai exact, din punctul Edificiul Roman cu Mozaic (**Pl. I/4**)⁵², dovedește modul în care evoluează reprezentarea delfinului, odată cu dezvoltarea creștinismului. Astfel, se poate observa tendința ilustrării simplificate a delfinului, cu cât mai multe dintre atributele peștilor: opercule, înotătoare mai lungi, corp înghesuit

În Dobrogea, au fost identificate trei tipuri de reprezentări ale delfinilor pe ștampilele amforice: vulturul pe delfin, cea mai cunoscută, delfinul singur, neînsoțit de niciun alt simbol și, o apariție mai rară, delfin lângă pește. Ștampila în care apare vulturul pe delfin este caracteristică atelierelor de la Sinope (**Pl. I/5**)⁵³. Reprezentarea delfinului pe ștampile, fără alte elemente

V-ème rapport préliminaire. Fouilles et recherches de l'année 1928", în *Dacia*, vol. V-VI, 1935-1936 (1938), pp. 268-269. Delfinul apare pe un total de patru fragmente ceramice, asociați cu rozete și alte animale.

⁴⁷ Radu Ocheșeanu, „Bolurile megariene din colecțiile Muzeului de Arheologie Constanța”, în *Pontice*, vol. II, 1969, p. 232.

⁴⁸ Catrinel Domășteanu, „Histria XI: Les bols hellénistiques à décor en relief”, ciMeC – Institutul de Memorie Culturală, București, 2000, p. 21 și Pl. 6/83; p. 21 și Pl. 6/84; p. 32 și Pl. 9/128; p. 31 și Pl. 8/122; p. 93 și Pl. 30/447; p. 126 și Pl. 43/617; p. 131 și Pl. 45/645; p. 133 și Pl. 47/658; p. 32 și Pl. 9/127; p. 110; p. 134 și Pl. 47/659.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 93 și Pl. 30/447.

⁵⁰ Radu Ocheșeanu, „Bolurile megariene din colecțiile Muzeului de Arheologie Constanța”, în *Pontice*, vol. II, 1969, pp. 228-232, fig. 23-25.

⁵¹ Petre Alexandrescu, „Histria IV: La céramique d'époque archaïque et classique (VIIe – IVe s.)”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1978, p. 74 și Pl. 42/392.

⁵² Gheorghe Papuc, „Ceramică romană târzie cu decor șampilat descoperită la Edificiul Roman cu Mozaic din Tomis”, în *Pontica*, vol. VI, 1973, p. 167 și p. 170, Fig. 10.

⁵³ Livia Buzoianu, Nicolae Cheluță-Georgescu, „Ștampile de amfore inedite de la Callatis”, în *Pontica*, 16, 1983, Pl. II/81, p. 171; Niculae Conovici, „Histria VIII: Les timbres amphoriques, 2, Sinope”, Editura Enciclopedică, București, 1998, Pl. I/1,2,3,4,5, 13, Pl. XLVI/653 și Pl. XLVI/658; Vasile Canarache, „Importul amforelor șampilate la Istria”, Biblioteca Istorică, I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1957, p.

asociate, era apanajul atelierelor din Thasos⁵⁴. Tot din Thasos provin și cele mai rare reprezentări, delfin lângă pește (**Pl. I/6**)⁵⁵.

O altă categorie de materiale arheologice pe care apare reprezentat simbolul delfinului, este cea a ștampilelor pe țigle, care aveau un caracter oficial, delfinul fiind parte din cunoscuta emblemă, cu vulturul deasupra. Astfel de descoperiri au fost făcute la Callatis⁵⁶ și la Histria (**Pl. I/7**)⁵⁷. Provenind de la Sinope, acestea dovedesc existența importurilor materialelor de construcție la mijlocul secolului al IV-lea a.Chr⁵⁸.

Rolul psihopomp pe care îl deținea delfinul în credințele grecilor și romanilor este evidențiat de prezența în morminte a opaițelor cu reprezentarea mamiferului. Astfel, la Tomis, delfinul este reprezentat pe mai multe opaițe:

153, nr. 372; Livia Buzoianu, Cătălin Nopcea, „Nouveaux matériaux archéologiques découverts à Histria, dans le secteur *Pescărie*”, în *Pontica*, vol. XLVII, Supplementum III, 2014, pp. 199-222; Alexandra Lițu, Mircea Angelescu, „Histria. Timbres amphoriques inédits du secteur Basilica Pârvan (I)”, în *PEUCE*, S.N., vol. XVI, 2018, p. 47, Pl. I, fig. 4; M. Irimia, „Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului”, în *Pontica*, vol. XIII, 1980, p. 87, fig. 4/1 și p. 98, fig. 9/13; Vasilica Lungu, „Circulația amforelor ștampilate în zona Capul Dolojman”, în *Pontica*, vol. 25, 1992, p. 82, Pl. II, fig. 25; Livia Buzoianu, „Noi ștampile amforice din așezarea de la Albești, jud. Constanța (campaniile arheologice 2008-2017)”, în *Pontica*, vol. LII, Supplementum VI, Varia Epigraphica et Archaeologica, pp. 133-170.

⁵⁴ Imaginile sunt preluate din următoarele studii: Vasile Canarache, op. cit., p. 46, nr. 20 și p. 65, nr. 76; Alexandru Avram, Gheorghe Poenaru Bordea, „Nouveaux timbres amphoriques thasiens de Callatis”, în *Dacia*, N.S., vol. XXXII, nr. 1-2, 1988, Pl. 2/19, 30, 33 și Pl. 3/44; Alexandru Avram, „Histria VIII: Les timbres amphoriques, 1, Thassos”, Editura Enciclopedică, București, 1996, Pl. VI/78, Pl. IX/116 Pl. XIII/169, Pl. XV/194, Pl. XVII/223, Pl. XX/255, Pl. XXII/278, Pl. XXVIII/362, Pl. XXX/393, Pl. XXX/399, Pl. XXXIII/435, Pl. XXXV/456, Pl. XXXV/465; Alexandra Lițu, Mircea Angelescu, op.cit., p.124, Fig. 12; Vasilica Lungu, „Une tombe du IVe siècle av. J.-C. dans la nécropole tumulaire de la cité d'Orgamé-Argamum”, în *Peuce*, vol. XI, 1995, Pl. I, fig. 12; Irina Oberländer-Târnoveanu, Ernest Oberländer-Târnoveanu, „Aspecte ale civilizației geto-dacice din Dobrogea în lumina cercetărilor din așezarea de la Sarichioi (sec. IV-II î.e.n.)”, în *Peuce* S.V., vol. VIII, 1980, p. 126, Pl. XXVI, fig. 4 și p. 129, Pl. XXVIII, fig. 6; Mihai Irimia, „Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (sec. V-I î.e.n.)”, în *Pontica*, vol. VI, 1973, p. 32, Pl. XI, fig. 3; A. Rădulescu et al., „Observații privind așezarea greco-autohtonă de la Albești (jud. Constanța)”, în *Pontica*, vol. XXVI, 1993, p. 143, Pl. III, fig. 19.

⁵⁵ Alexandru Avram, „Histria VIII...”, Pl. VIII/108 și Pl. XLI/549; Vasilica Lungu, „Une tombe...”, Pl. 2, fig. 17.

⁵⁶ Livia Buzoianu, Nicolae Cheluță-Georgescu, op. cit, p. 180.

⁵⁷ Vasile Canarache, op. cit., p. 104.

⁵⁸ Livia Buzoianu, „Despre începuturile importului de amfore ștampilate în cetățile grecești Tomis și Callatis”, în *Pontica*, vol. XVII, 1984, p. 56.

alături de Eros, pe un exemplar de la sfârșitul secolului I p.Chr. (**Pl. I/8**)⁵⁹; pe un opaiț tip *Efes*, datat la sfârșitul secolului al II-lea a.Chr. și începutul secolului următor⁶⁰; purtând pe spate un Amor, pe două opaițe decorate cu motive vegetale și scene marine (**Pl. I/9**)⁶¹; și doi delfini cu cozile încrucișate, pe un opaiț din secolul al III-lea (**Pl. I/10**)⁶². La Noviodunum, punctul Turnul Mare, a fost descoperit un opaiț, din perioada paleocreștină, decorat cu reprezentarea a doi delfini cu aspect stilizat, afronțați unei cruci în formă de T (*crux commissa*)⁶³.

O mențiune specială merită opaițul de la Tomis cu reprezentarea unui delfin, găsit într-un strat de umplutură bogat în ceramică romană timpurie, peste pietrele unui pavaj (**Pl. I/11**)⁶⁴. Delfinul apare incizat pe baza opaițului, alături de *planta pedis* și un porumbel. Mamiferul este reprezentat schematic, cu capul în direcția toartei și cu coada atingând incizia circulară de delimitare a bazei. Pentru că opaițul este datat în secolele II-III, este posibil ca aceasta să fie cea mai timpurie dovadă a utilizării imaginii delfinului ca simbol creștin, asimilat peștelui⁶⁵. Dacă pentru prezentarea opaițelor ne-am îndreptat atenția spre Tomis, ne întoarcem la Histria, căci aici este singurul loc în care au fost descoperite reprezentări de delfini realizați în teracotă.

În anul 1973, a fost descoperit un Eros călărind un delfin și, probabil, ținând în mână o găscă. Piesa a fost datată în mijlocul secolului I a.Chr. (**Pl. II/1**)⁶⁶. În aceeași perioadă, a fost descoperit și fragmentul de statueta

⁵⁹ Mihai Bucovăla, „Noi morminte de epocă romană timpurie la Tomis”, în *Pontice*, vol. I, 1968, pp. 290-291; Ștefan Viorel Georgescu, „Opaițe cu cioc triunghiular, flancat de volute, descoperite la Tomis”, în George Nuțu, Sorin-Cristian Ailincăi, Cristian Micu (eds.), *Omul, fluviul și marea. Studii de arheologie și istorie în onoarea lui Florin Topoleanu la a 65-a aniversare*, Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie, 13, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, pp. 47-49.

⁶⁰ Mihai Bucovăla, „Un alt mormânt de epoca elenistică tîrzie la Tomis”, în *Pontica*, vol. VIII, 1975, pp. 383,386.

⁶¹ A. Panaitescu, „Mormînt de epocă romană la Tomis”, în *Pontica*, vol. 10, 1977, p. 341; C. Chera, V. Lungu, „Un complex funerar inedit de la Tomis”, în *Pontica*, vol. XVIII, 1985, p. 203-214; C. Chera, V. Lungu, „Un complex funerar inedit de la Tomis”, în *Pontica*, vol. XVIII, 1985, pp. 206, 210.

⁶² Mihai Bucovăla, Cecilia Pașca, „Descoperiri recente în necropola romană de sud-vest a Tomisului”, în *Pontica*, vol. XXIV, 1991, p. 197.

⁶³ Victor H. Baumann, „Lucernele de la Noviodunum”, în *Peuce*, S.N., vol. VII, 2009, p. 227.

⁶⁴ Constantin Băjenaru, „Un opaiț cu simboluri paleocreștine descoperit la Tomis”, în *Pontica*, vol. XXXV-XXXVI, 2002-2003, p. 217.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 220.

⁶⁶ Petre Alexandrescu, „Histria VII: La zone sacrée d'époque grecque (fouilles 1915-1989)”, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 502 și Pl. 89/2.

reprezentându-l pe zeul copil pe spatele delfinului. Din întreaga statueta se păstrează o parte a corpului delfinului (zona abdominală, fără cap și coadă) și piciorul drept al lui Eros (**Pl. II/2**)⁶⁷.

Obiecte de os reprezentând delfini au fost descoperite la Callatis⁶⁸ și la Troesmis (**Pl. II/3**)⁶⁹. Este vorba despre delfinași de aproximativ 4 cm, ce au doar o față decorată și o perforație ce-i străbate vertical, dinspre burtă spre șira spinării. Piese sunt date în secolul al II-lea și nu au o funcționalitate clar stabilită până în acest moment. Mamiferul apare reprezentat inclusiv pe o placă de marmură de la Callatis⁷⁰, precum și pe stele funerare de la Histria, date în secolul al III-lea a.Chr., în cadrul cunoscutei steme a cetății: vulturi pe delfin (**Pl. II/4**)⁷¹. O reprezentare asemănătoare a fost descoperită în comuna Vadu din jud. Constanța, datată mai recent, în sec. I a.Chr.⁷².

O inscripție găsită la Mangalia⁷³ prezintă imaginea unui delfin scrijelită schematic pe frontonul ieșit în relief. Specialiștii au reușit să restrângă datarea acestei piese între anii 12 și 15 a.Chr. În localitatea Mircea Vodă din județul Tulcea s-a descoperit o lespede votivă, pe care sunt reprezentați doi delfini în spațiul dintre pseudoacrotre și fronton (**Pl. II/5**)⁷⁴. Imaginea delfinilor apare aici în asociere cu zeița Epona, ceea ce a determinat datarea obiectului arheologic în secolul al II-lea p.Chr.

Pentru că la Tomis există cele mai multe dovezi ale practicării cultului Afroditei/Venus⁷⁵, nu este de mirare că aici s-a descoperit și cunoscuta

⁶⁷ *Ibidem*, p. 502 și Pl. 89/3.

⁶⁸ Constantin Preda, „Découvertes récentes dans la nécropole tumulaire du début de l'époque romaine à Callatis”, în *Dacia*, S.N., vol. IX, 1965, p. 248.

⁶⁹ Andrei Opaț, „Troesmis – așezarea romană timpurie de pe platou”, în *Peuce*, vol. VIII, 1980, pp. 211, 215.

⁷⁰ Théophile Sauciuc-Săveanu, „Callatis. V-ème rapport préliminaire...”, p. 251.

⁷¹ Dionisie M. Pippidi, „Spicuri epigrafice”, în *St.Cl.*, vol. XVII, 1977, p. 101; Idem, „Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine, I, Histria și împrejurimile”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, pp. 80-81.

⁷² Dionisie M. Pippidi, „Inscripțiile din Scythia Minor...”, pp. 138-147 și Fig. 54 A.

⁷³ Alexandru Avram, „Inscriptions grecques et latines de Scythie Mineure, III, Callatis et son territoire”, Editura Enciclopedică, București, 1999, pp. 321-328 și Fig. 44.

⁷⁴ Victor H. Baumann, „Piese sculpturale și epigrafice în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie din Tulcea”, în *Peuce*, S.V., vol. IX, 1984, p. 209 și p. 602, Fig. 7.

⁷⁵ Z. Covacef, „Câteva considerații privind cultul zeiței Venus la Tomis”, în *Pontica*, vol. XXI-XXII, 1988-1989, p. 324.

sculptură reprezentând zeița cu delfinul la picioare, peste care se află Eros (**Pl. II/6**)⁷⁶.

Reprezentările delfinului pe obiectele de podoabă sunt foarte rare în Dobrogea. Până în prezent, este cunoscută doar o gemă ovală, din cornalină roșie⁷⁷, datată în secolul al III-lea. Deși pe gemă nu există alte indicii care să asocieze această imagine cu vreo divinitate, delfinul a fost totuși interpretat ca fiind legat de zeul Apollo (**Pl. II/7**)⁷⁸.

Delfini stilizați pot fi considerate însă și cele trei mărgele din sticlă verzuie, descoperite într-un mormânt de la Tomis datat la începutul secolului al II-lea a.Chr.⁷⁹. Cele mai numeroase obiecte de metal cu reprezentări ale delfinului din antichitatea dobrogeană sunt monedele și pondurile. Acestea au avut o largă circulație și dincolo de limitele acestei zone. Economia textului nu ne permite prezentarea exhaustivă a descoperirilor numismatice care conțin imaginea delfinului. Prin urmare, ne vom limita la a puncta câteva detalii despre tipurile cuprinse în cele două categorii, relevante pentru discuția noastră. Menționăm că se cunoaște doar o singură piesă metalică ce nu se încadrează în tipurile amintite: un ataș de bronz cu forma unui delfin, care se pare că era conceput pentru a sta afrontat unui al doilea delfin, care lipsește⁸⁰.

Transferul într-o formă materializată a credințelor și ideilor concepute de antici a inclus și moneda. Asocierea delfinului cu un astfel de obiect s-a realizat încă de timpuriu, în aria de manifestare a culturii grecești. Cum Dobrogea a fost vizată de coloniștii milesieni într-o perioadă de început și pentru activitatea monetară, era firesc ca, odată cu pătrunderea lor, să fie aduse și inovațiile specifice mijloacelor de schimb. Printre obiectele-monedă care au circulat pe teritoriul dobrogean în epoca greacă⁸¹, s-au numărat și

⁷⁶ Cristina-Georgeta Alexandrescu (ed.), „Jupiter On Your Side. Gods and Humans in Antiquity in the Lower Danube Area, Accompanying publication for the thematic exhibitions in Bucharest, Alba Iulia and Constanța – May-September 2013”, Bucharest, 2013, p. 212.

⁷⁷ Zaharia Covacef, Constantin Chera-Mărgineanu, „Geme din Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța”, în *Pontica*, vol. X, 1977, p. 197.

⁷⁸ Chera Constantin, „Reprezentări mitologice în inventarele funerare din Tomis (sec. I-IV d. Chr.)”, în *Pontica*, vol. XXX, 1997, p. 222 și p. 223, Fig 4.2.

⁷⁹ Mihai Bucovală, „Necropole elenistice la Tomis”, Muzeul Regional de Arheologie Dobrogea-Constanța, Constanța, 1967, pp. 60-61. În imaginea publicată a inventarului (nr. 38, p.60), nu se pot distinge clar mărgelele.

⁸⁰ George Nuțu, Costel Chiriac, „Bronzuri romane inedite din Moesia Inferior”, în *Arheologia Moldovei*, vol. XXXV, 2012, p. 248 și p. 251, Pl. 1/5

⁸¹ Pentru o sinteză asupra semnelor monetare care include și descoperirile din Dobrogea, vezi Gabriel Talmațchi, „Semne monetare din aria de vest și nord-vest a Pontului Euxin. De la simbol la comerț (secolele VI-V a. Chr.)”, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2010.

delfinașii din bronz produși de Olbia (**PI. II/8**)⁸², a căror cronologie a rămas încă discutabilă, dar apariția lor poate fi plasată în secolul al VI-lea a.Chr., cel târziu secolul următor⁸³. În ceea ce privește rolul și semnificația semnelor monetare, majoritatea cercetătorilor români tinde a le considera mijloace intermediare între troc și monedă⁸⁴. Totuși, este de reținut și ipoteza potrivit căreia delfinașii olbieni și vârfurile de săgeți-semne monetare ar reprezenta, cel puțin într-o primă fază, plăți simbolice oferite zeului Apollo⁸⁵.

Imaginea delfinului apare pe primele emisiuni de argint de la Histria, ca element-cheie al emblemei centrului grecesc (acvilă/vultur pe delfin) (**PI. II/9**)⁸⁶, ce a continuat a fi utilizată, cu câteva intermitențe, până la desființarea monetăriei în epoca romană (secolul al III-lea p.Chr.). Scene similare și contemporane sunt atestate pe monede aparținând orașelor Sinope și Olbia, care au circulat deopotrivă pe teritoriul dobrogean⁸⁷.

Imaginea vulturului pe delfin a fost utilizată deopotrivă pe emisiunile de argint și bronz histriene, fiind asociată cu divinitățile Apollo, Demetra, Helios, Hermes și Atena, precum și personificarea zeului fluvial Istros⁸⁸. De remarcat și existența unor monede din bronz foarte rare, pe reversul cărora delfinul apare singur, aversul fiind ștanțat cu un spic de grâu, cunună de spice sau capul Demetrei, ultimele două variante fiind considerate incerte⁸⁹.

⁸² Constantin Preda, „Enciclopedie de numismatică antică în România”, Ed. Enciclopedică, București, p. 103.

⁸³ Gabriel Talmațchi, „Semne monetare...”, pp. 60-61.

⁸⁴ *Ibidem*, pp. 102-104.

⁸⁵ François de Callatay, „Did Dolphins and Non-functional Arrowheads Massively Found in and Around Olbia, Istros and Apollonia Have Ever Had a Monetary Function?”, în Victor Cojocaru et al. (eds.), *Advances in ancient Black Sea studies: Historiography, Archaeology and Religion*, Pontica et Mediterranea, vol. 8, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2019, pp. 268-269. Pentru o opinie similară, vezi Mihai Irimia, „Descoperiri getice în zona Adâncata (com. Aliman, jud. Constanța)”, în *Pontica*, vol. 37-38, 2004-2005, pp. 351-352 (depozite votive).

⁸⁶ Gabriel Talmațchi, „Monetăriile orașelor vest-pontice Histria, Callatis și Tomis în epocă autonomă. Iconografie, legendă, metrologie, cronologie și contramarcare”, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2011, p. 92.

⁸⁷ Pentru Olbia, vezi Idem, „The mints' issues from the Black Sea coast and other areas of Dobrudja. The pre-Roman and early Roman periods (6th century BC – 1st century AD)”, *Coins from Roman Sites and Collections of Roman Coins from Romania*, vol. XI, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2007, p. 83, nr. 2 (tip Meduza sau Gorgona), pp. 83-84, nr. 1-2 (tip Demetra „a”), p. 84, nr. 1 (tip Demetra „b”), pp. 88-89, nr. 1-5 (tip Apollo). Pentru Sinope, vezi *Ibidem*, p. 113, nr. 1 (tip nimfă).

⁸⁸ Gabriel Talmațchi, „Monetăriile orașelor...”, pp. 90-100, 102-110.

⁸⁹ *Ibidem*, pp. 101-102.

Cu totul diferit se prezintă situația în cazul celorlalte două colonii grecești din Dobrogea, Tomis și Callatis. Oarecum surprinzător, nu se cunosc monede de argint sau bronz imprimate cu imaginea delfinului. Au existat însă câteva serii monetare speciale realizate din aur, precum staterii postumi de tip Lysimach, care prezintă ca detaliu un trident ornat cu delfini pe revers⁹⁰, fiind înregistrate și exemplare bătute la Histria⁹¹.

Pentru epoca romană sunt atestate doar emisiuni de bronz cu reprezentarea delfinului pentru toate cele trei cetăți, remarcându-se, de această dată, diversificarea, chiar dacă numărul descoperirilor este substanțial redus. La Histria a continuat să fie folosită emblema cetății pe parcursul secolelor II-III p.Chr., care apare pe exemplare de la Commodus⁹², Iulia Domna⁹³, Elagabal⁹⁴, Iulia Mamaea⁹⁵ și Tranquillina⁹⁶. Ca inovații, am sesizat utilizarea sub formă redusă a simbolului în câmpul monetar, alături de zeița Tyche (Septimius Severus⁹⁷, Caracalla⁹⁸) și reprezentarea zeului fluvial cu delfin în mână (Iulia Domna)⁹⁹. În același interval se încadrează și emisiunile monetare tomitane ce prezintă delfinul ca motiv iconografic. Dintre numeroasele divinități, acesta este asociat doar cu Poseidon (Commodus, Septimius Severus, Iulia Domna, Caracalla, Plautilla, Geta,

⁹⁰ Pentru Tomis, cf. Aurel Vîlcu, Alina Pîrvulescu, „Staterii de aur de tip Lysimach din colecția Maria și dr. George Severeanu, izvoare ale istoriei orașelor grecești pontice în secolele III-I a. Chr.”, în *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice*, nr. 5, 2019, pp. 293-294, nr. 3-9. Pentru Callatis, cf. *Ibidem*, p. 294, nr. 10-12.

⁹¹ Cf. *Ibidem*, pp. 294-295, nr. 13.

⁹² Behrendt Pick, „Die Antiken Münzen Nord-Griechenlands. Band I. Dacien und Moesien”, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin, 1898, p. 172, nr. 489.

⁹³ *Ibidem*, p. 174, nr. 501.

⁹⁴ Ivan Varbanov, „Greel Imperial Coins and Their Values, vol. I, Dacia, Moesia Superior, Moesia Inferior”, Adicom Publications, Bourgas, 2005, p. 104, nr. 656.

⁹⁵ Behrendt Pick, *op. cit.*, p. 178, nr. 520.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 179, nr. 529.

⁹⁷ Ivan Varbanov, *op. cit.*, p. 99, nr. 622-623.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 103, nr. 644.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 101, nr. 630-631. Ca notă particulară, menționăm că la Apulum (provincia Dacia) a fost descoperit un relief din piatră cu o reprezentare similară, pentru care vezi Cristina-Georgeta Alexandrescu (ed.), „Jupiter On Your Side. Gods and Humans in Antiquity in the Lower Danube Area, Accompanying publication for the thematic exhibitions in Bucharest, Alba Iulia and Constanța – May-September 2013”, București, 2013, p. 260.

Iulia Cornelia Paula Gordian III¹⁰⁰) și Afrodita (Elagabal¹⁰¹). O monedă pseudo-autonomă (fără cap de împărat) de modul mic a aceluiași atelier, datată în perioada 218-235 p.Chr., are reversul decorat cu Eros călare pe un delfin spre dreapta, aversul fiind rezervat reprezentării eroului fondator (*Tomos ktistes*)¹⁰². Din aceeași categorie face parte și singura emisiune callatiană atestată, cu capul zeiței Atena pe avers și scut ornat cu un delfin pe revers, încadrat de tolă și măciucă¹⁰³.

Toate cele 28 de ponduri pe care le-am identificat în literatura de specialitate aparțin centrului de la Histria și atestă o bogată activitate economică desfășurată în perioada autonomă atât în *polis*, cât și în teritoriu. Acestea au fost produse sub forme variate, imprimate pe o față sau pe ambele, cu etaloane diferite (1 mina, 1/2 mina, 1/3 mina, 1/4 mina, 1/8 mina), iar unele în asociere cu reprezentarea zeului Hermes¹⁰⁴. Folosirea preponderentă a simbolului „vultur pe delfin” inclusiv pe ponduri se afla în concordanță cu modalitatea de exprimare a prestigiului dorit, cetatea trebuind să se prezinte într-o formă agreabilă ca impact vizual și ușor de recunoscut, situație observată și la monedele contemporane.

Descoperirile arheologice din Dobrogea dovedesc o preocupare cu niveluri oscilante în ceea ce privește intensitatea utilizării imaginii delfinului, întreținută de anumite percepții ideologice, religioase sau chiar de prestigiu

¹⁰⁰ Kurt Regling, „Die Antiken Münzen Nord-Griechenlands. Band I. Dacien und Moesien”, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin, 1910, p. 705, nr. 2712 (*triassarion*); p. 721, nr. 2769 (*triassarion*); p. 728-729, nr. 2805-2806 (*triassarion*); p. 737, nr. 2838-2839 (*tetrassarion*); p. 764, nr. 2957 (*triassarion*); p. 770, nr. 2981 (*triassarion*); p. 781, nr. 3025 (*tetrassarion*); p. 808, nr. 3135-3136 (*triassarion*); p. 885, nr. 3502 (*triassarion*).

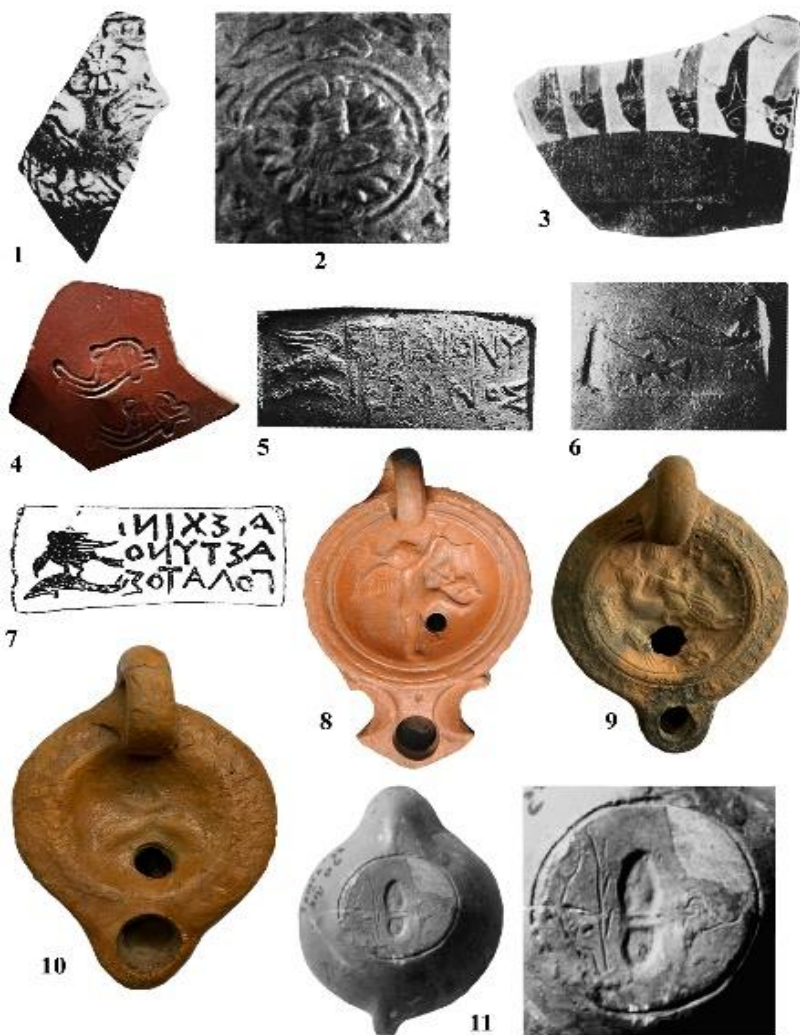
¹⁰¹ *Ibidem*, p. 793, nr. 3062 (*tetrassarion*).

¹⁰² *Ibidem*, p. 671, nr. 2566 (*assarion*).

¹⁰³ Behrendt Pick, *op. cit.*, p. 107, nr. 268.

¹⁰⁴ Constantin Moisil, „Ponduri inedite sau puțin cunoscute din Histria, Callatia și Tomi”, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, nr. 1, 1957, pp. 259-260, pl. I, fig. 1; Georges Grégoire Cantacuzène, „Poids inédits trouvés dans la Petite Scythie”, în *Dacia*, nr. 3-4, 1927-1932 (1933), p. 604, fig. 3; Constantin Preda, „Ponduri antice inedite de la Callatis și Histria”, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, nr. 1, 1957, pp. 302-304 și fig. 3; Idem, „Contributions à l'étude du système pondéral d'Histria”, în *Dacia*, N.S., nr. 2, 1958, pp. 452-453 și fig. 1-2; Idem, „Pond histrian descoperit în satul Istria (jud. Constanța)”, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, nr. 7, 1980, pp. 117-119; Radu Ocheșeanu, „Măsurile ponderale recent descoperite la Histria”, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, 86-87, 140-141, 1992-1993 (1996), pp. 243-244 și pl. I, fig. 2; Steluța Gramaticu, „On the metrology of the city of Istros in the autonomous period”, în *Dacia*, N.S., 59, 2015, pp. 21, 25-30 și p. 35, pl. I, fig. 31, p. 36, pl. 2, fig. 2, p. 37, pl. 3, fig. 4-5, p. 38, pl. 4, fig. 8, p. 39, pl. 5, fig. 9-10, p. 40, pl. 6, fig. 11, 13, p. 41, pl. 7, fig. 14, 16-17, p. 43, pl. 9, fig. 24, p. 44, pl. 10, fig. 26-28, p. 45, pl. 11, nr. 33, p. 46, pl. 12, fig. 30, 32, p. 47, pl. 13, nr. 34, 36-37.

(emblema „vultur pe delfin”), existente la un moment dat. Atât timp cât acestea s-au aflat în mentalitatea colectivă, simbolul a fost materializat, dobândind noi interpretări și semnificații, în funcție de diferiți factori culturali, religioși, politici, economici ș.a. Modul în care simbolul delfinului a călătorit în timp, dincolo de antichitate, va reprezenta obiectul cercetării noastre care va fi publicat într-un volum viitor.

PL. I

Pl. II

***THE DOLPHIN: A PERENNIAL MARINE SYMBOL IN DOBROGEA,
FROM ANTIQUITY TO THE 21ST CENTURY (I)
-abstract-***

Key words: dolphin, Antiquity, archaeological discoveries, Dobruja, Black Sea

In the Greco-Roman cultural context, the dolphin accumulated a complex set of meanings, as evidenced both by numerous literary references in ancient sources and by a variety of archaeological discoveries. In the Dobruja region, its image was transmitted and reinforced through processes of acculturation and commercial exchanges, being documented on ceramics, sculpture, coinage, and other media and artifacts. The analysis of these representations highlights both the persistence of the motif in the collective imagination and the iconographic changes resulting from political and religious transformations over time. This article represents the first stage of a broader research project aimed at investigating the evolution and meanings of the dolphin's image in the area between the Danube and the Black Sea, from Antiquity to the present.